

بررسی واحدهای ژئومورفولوژی در توسعه یا عدم توسعه شهرهای جنوب شرق دریاچه ارومیه

لیلا بیابانی^۱، مهین حنیفه پور^۲، حسن خسروی^۳

^۱ دانشجوی کارشناس ارشد بیابانزدایی، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه تهران، Biabani.leila@ut.ac.ir

^۲ دانشجوی دکترا بیابانزدایی، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه تهران، m.hanifepoor@gmail.com

^۳ استادیار دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه تهران، Hkhsravi@ut.ac.ir

چکیده

قلمرو سکونتگاههای شهری با دیدگاه ژئومورفولوژی در حیطه شاخه ژئومورفولوژی شهری جای گرفته است. از آنجا که شهرها پدیدههای معرفی میشوند که بر روی واحدهای ژئومورفولوژی استقرار یافته [۱۵] که در نتیجه، توسعه بیشتر آنها موجب دگرگون شدن محیط طبیعی در محدوده چشم اندازهای شهری می شود، لذا مطالعات ژئومورفولوژی به عنوان دادههای پایه از یک سو تاثیر متقابل مابین واحدها و فرایندهای ژئومورفولوژی و عملکردهای انسانی را مطرح می سازد و از سوی دیگر در واحدبندی زمین های شهری و حاشیه آن مورد استفاده قرار گرفته است [۱۹].

سابقه تألیفات ژئومورفولوژی شهری مربوط به دهه هفتاد میلادی است. پیتی در سال ۱۹۸۵ به مطالعه ژئومورفولوژی شهری و اثرات متقابل فرایندها و پدیده های ژئومورفولوژی در توسعه شهر پرداخته و معتقد است که پدیده های ژئومورفولوژی به عنوان عامل مهم توسعه و بازدارنگی شهرها محسوب می شوند. رجایی، سال ۱۳۷۳ در کتاب کاربرد ژئومورفولوژی در آمایش سرزمین و مدیریت محیط، به ضرورت مطالعه ژئومورفولوژی در برنامه ریزی شهری و عمران ناحیه ای پرداخته و عوامل موثر ژئومورفولوژی را به عنوان تنگناهای توسعه شهری مورد بررسی قرار داده است. اصغری مقدم و رجبی در سال ۱۳۷۹ به بررسی مناظر غالب ژئومورفولوژیکی شهرهای مناطق خشک و نیمه خشک ایران پرداخته و اثرات متقابل پدیده های ژئومورفولوژی بر شهرها را با تاکید بر شهرهای ایران پرداخته است. شهرام روستایی و ایرج جباری در سال ۱۳۹۲ به نقش و اهمیت ژئومورفولوژی به عنوان عامل مهم در توسعه و استقرار سکونتگاهها پرداخته و معتقدند که تنوع و گستردگی واحدهای ژئومورفولوژیکی، گسترش شهرها و توسعه واحدهای مسکونی و صنعتی را هموار ه تحت تاثیر قرار می دهد. ابراهیم مقیمی در سال ۱۳۸۵ به اهمیت کاربرد و نقش ژئومورفولوژی در امور مختلف به ویژه در توسعه شهری پایدار، برنامه ریز شهری و مطالعات زیربنایی مورد نیاز شهری پرداخته است. نادر صفت، سال ۱۳۷۹ به بررسی پدیده های مختلف ژئومورفولوژی در شهرها و بویژه به مدیریت مورفولوژیکی در چشم انداز شهری پرداخته است. با توجه به مطالب فوق، استقرار شهرها و مناطق مسکونی بر روی زمین، چشم اندازهای جدیدی را به وجود می آورد. این چشم اندازها از جهات مختلفی قابل بررسی است، خلق این بناها از طرفی موجب تغییرات عمده ای در محیط می شود و چرخه آب، انرژی و مواد را به هم می زند و از سوی دیگر تحت تاثیر محیط طبیعی محل استقرار شهرها اهمیت خاصی دارد و بدون شناخت موقع و مقرر شهرها، ایجاد آنها میسر نمی شود یا با مشکلات

انسان از زمان استقرار در سطح کره زمین، همواره آنرا دچار تغییر و دگرگونی ساخته است. حاصل این تغییرات و دخل و تصرف در سطح کره زمین، به وجود آمدن پدیده های انسانی و مصنوعی به ویژه شهرها بوده است. سکونتگاهها در روی پدیده های طبیعی شکل گرفته و توسعه می یابند، از جمله این پدیده ها و عوامل، مربوط به ژئومورفولوژی است که شناسایی نوع پدیده و فرایند مربوط به آن مستلزم انجام مطالعه و بررسی در حیطه شاخه ژئومورفولوژی شهری قرار گرفته است. منطقه مورد مطالعه بررسی پدیده های ژئومورفولوژی در توسعه و عدم توسعه شهرهای جنوب شرق دریاچه ارومیه (مراغه، عجب شیر، بناب، ملکان و میاندوآب) می باشد. بدلیل سهولت در بررسی وضعیت فعلی، منطقه مورد مطالعه به واحد های ژئومورفولوژی بر حسب اهمیت آنها در استقرار و توسعه شهرهای منطقه به واحد دشت آبرفتی، واحد مخروط افکنه، واحد پلایا و واحد ناهموار (ارتفاعات) تقسیم شده است. واحد دشت آبرفتی به دلیل شیب ملایم، نفوذ پذیری بالا و حاصلخیزی خاک بستر مناسب شهرهای منطقه هستند. واحد مخروط افکنه با توجه به نفوذ پذیری زیاد آن و بالا آمدن سطح آبهای زیرزمینی امکان وقوع نشست در این واحد و خطر طغیان آنها و سیل گیری رودخانه های واقع بر روی آن و در نهایت بدلیل سست بودن جنس زمین، توسعه متمرکز شهر بر روی این مناطق مشکل آفرین است. پلایا یک واحد مورفولوژی منفی و باز دارنده در توسعه شهرها را بر عهده دارد. واحد کوهپایه ها در مجموع، محیط مناسبی برای توسعه سکونتگاههای شهری نیست. ولی با این وجود، تعدادی از روستاهای منطقه بر روی این واحد استقرار یافته است. بنابراین در مقایسه با واحد پلایا باید گفت که تا حدودی قابلیت استفاده داردولی در مقایسه با واحد دشت آبرفتی و مخروط افکنه از اهمیت کمتری برخوردار است.

واژه های کلیدی

توسعه شهری، واحدهای ژئومورفولوژی، شهرهای جنوب شرق دریاچه ارومیه

مقدمه

مهمترین پدیده انسانی که تغییراتی را در سطح زمین ایجاد کرده است، ساخت سکونتگاهها در موقعیت و مناطق مختلف می باشد [۱۶] به طوریکه این سکونتگاهها در روی پدیده های طبیعی شکل گرفته و توسعه یافته اند، لذا متأثر از نقش و عملکرد این پدیده ها در طول زمان خواهند بود. از جمله این پدیده های اثر گذار، پدیده های ژئومورفولوژی می باشد که شناسایی آنها مستلزم مطالعه و بررسی در